

IJHE: CİLT / VOLUME 9, SAYI / ISSUE 19, S / P. 283 – 310.

Tunyukuk Yazıtı'nın Eleştirel Söylem Analizi

Utku IŞIK*

Öz: Tunyukuk Yazıtı'nın içerik ve dil analizi yöntemleriyle incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışma Tunyukuk metnini eleştirel söylem analizi yöntemiyle dönemin siyasi ortamı ve iktidar dengeleri göz önüne alarak incelenmeyi amaçlamaktadır. Bilge Tunyukuk, kendi siyasi ve askerî başarılarıyla birlikte Köktürklerin, dönemin iktidar mücadelesi sürecinde kazandığı zaferleri anlatmak amacıyla bu yazıtı oluşturmuştur. Bu çalışmada Tunyukuk'un metni yazma amacına hizmet eden söylem unsurları bazı kategorilere ayrılmış ve metin özellikle van Dijk'in (2020) "Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım" çalışmasında ortaya koyduğu eleştirel söylem analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Oluşturulan kategoriler, metindeki leksik ve semantik özellikler temelinde Tunyukuk'un metni oluşturma amacıyla ilişkilendirilerek bu dil bilgisi unsurlarına niçin başvurulduğu konusunda bazı sonuçlara ulaşılmamızı sağlamıştır. Tunyukuk'un metni kurgulayış biçimi ve kullandığı dilsel malzemeler, eleştirel söylem analizinde kullanılan yöntemlerden çoğunun kullanılmasına izin vermiştir. van Dijk'in ortaya koyduğu inceleme yöntemlerine ek olarak bükülme ve keşfettirici üslup gibi kavramlar ortaya konularak metnin amacına uygun başka stratejiler de tespit edilmiştir. Metnin içinde başvurulan yöntemlerin çeşitliliği, metni siyasi bir propaganda aracı olması ve millî benlik algısı açısından sağlam bir zemine oturtmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tunyukuk Yazıtı, Eleştirel Söylem Analizi, Millî Benlik Algısı.

Critical Discourse Analysis of Tunyukuk Inscription

Abs: There are studies that examine the Tunyukuk Inscription using content analysis and linguistic analysis methods. The aim of this study is to analyze the Tunyukuk text using critical discourse analysis, taking into account the political environment and power relations of the time. Bilge Tunyukuk created this inscription to report the victories that the Köktürks won during the political and military struggles of his time, as well as his own political and military successes. In this study, the discourse elements that served Tunyukuk in writing the text were categorized and the text was analyzed, especially using the methods of critical discourse analysis used in the study "Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction" by van Dijk (2020). Based on the lexical and semantic features in the text, some conclusions were drawn about why certain grammatical elements were used. Tunyukuk's style of constructing the text and his use of linguistic material enabled the application of many methods of critical discourse analysis. In addition to the methods of analysis presented by van Dijk, other strategies appropriate to the purpose of the text were identified, such as the twist and exploratory style. The variety of methods used in the text contributes to its firm establishment as a political propaganda tool and to the perception of national identity.

Keywords: Tunyukuk Inscription, Critical Discourse Analysis, National Identity Perception.

Giriş

19. yüzyılda ortaya çıkan pozitivist yaklaşıma karşı 20. yüzyılda gerçekliğin tek olmadığı ve onun bireyler ve gruplarca yeniden inşa edilebildiği anlayışı hâkim olmuştur. Post-modern insan için daha öznel bir gerçeklik anlamına gelen bu bakış açısı, gerçeklik ve söylemin birbirine yakınlaşması hatta birbirini oluşturmasına dayanmaktadır. Sözen'e göre (1999: 12,

* Öğr. Gör. Dr., Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, utkuisik@kho.msu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0445-052X.

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 31-03-2023

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 28-04-2023

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.59304/ijhe.1274347

26) artık evrensel gerçeklik yerini evrensel söyleme bırakmıştır; gerçeklik söyleme ve söylemin içinde inşa edilen bir şey hâlini alarak söylem ve sosyal yapı arasında bir diyalektik oluşmuştur. Foucault (1981: 54) gerçeklik ve söylem arasındaki karşılıklı etkileşimle ilgili olarak M.Ö. 6. yüzyılda yaşayan Yunan şairlerin, güçlü söylemleri vasıtasıyla toplumda saygı veya çatışma yarattıklarından bahsetmiştir. Gelecekte haber veren bu kişilerin aynı zamanda toplumun zihnini bu habere hazırlayarak aslında geleceği inşa ettiğini söyleyen Foucault, söylemi sosyal yapı ve özne arasındaki iktidar ve güç ekseninde değerlendirmektedir. Söylemin toplumu yönlendirme üzerindeki etkisi bazı söylemlerin güçlü olmak suretiyle daha fazla etki sağlamasını bazılarının ise güçsüz kalmasını doğurmuştur. Bununla ilgili olarak Sözen (1999:17) daha geçerli, objektif ve evrensel söylemlerin olmadığını ancak daha güçlü söylemlerin var olduğunu ve objektiflik/evrensellik isteğinin aslında güç isteği anlamına geldiğini söylemiştir.

Söylem insan zihni kadar kompleks bir yapıya sahiptir. İnsan fikrini oluşturan etmenler ve bu etmenlerin zamana, sebep-sonuç ilişkisine, yaşanan olaylara ve maruz kalınan tüm uyarıcılara göre oluşum süreci ne kadar farklı olasılığa sahipse bir açıdan fikrin dışavurumu olan söylem de o kadar karmaşıktır. Bununla ilgili olarak van Dijk (2020: 51) söylemi oluşturan parçaların birbirine sonsuz sayıda eşleşme ile bağlanabildiğini, bu parçaların birçok sınıfa ayrıldığını ve böylece söylemin karmaşık bir özellik sergilediğini ifade etmiştir. Sözen (1999: 11) de söylemin karmaşıklığını “Hayat kaotiktir çünkü söylemler evreni kaotik bir evrendir.” şeklinde yorumlamıştır. Söylemin karmaşık oluşu; onun sosyal hayattaki birçok olay veya durumla bağlantılı olmasıyla, özne-söylem-toplum değişkenlerinin ve söylem oluşturma aygıtlarının çeşitliliğiyle ilişkilidir.

Yorum ve söylem birbirini var eden iki kavramdır. Söylemin kişiye, bağlam ve üsluba dayalı oluşu bir yana onun yorumlanmak suretiyle geçerlilik kazanması söylem analizinin öznelliğini zorunlu kılmaktadır. Sözen (1999: 12) “Yorumun var oluşu nedeni söylemdir ve yorumsuz söylem bir hiçtir.” demiştir. O hâlde söylem analizinde başvurulan kriterler ancak yorumcunun kişi, bağlam ve içerik hakkındaki kavrayışına uygun biçimde anlam kazanmaktadır.

Söylem analizi, yazılı veya sözlü bir metnin dil bilimsel, sosyokültürel, ideolojik, psikolojik vb. etmenlerle ilişkilerine ve ifadelerin tercih edilme sebepleri üzerinde bütünsel çıkarımlar yapmaya dayanır. Söylem analizi bir ifadeler bütününe yalnızca dilsel özellikleri ve üslubuyla ilgilenmez bunun ötesinde söylemi doğuran farklı çalışma alanlarına ait sebeplerle bunun sonuçlarına da odaklanır. Nitekim Çelik ve Ekşi’ye (2008: 99) göre söylem analizi, ortaya çıkan anlamın sosyal ve kültürel açıdan kapsamlı şekilde incelendiği bir araştırma yöntemidir.

Söylem analizinin kapsamlı oluşu metnin oluşumuna etki eden farklı alanlara ait birçok sebebin de ele alınması anlamına gelmektedir.

Söylem analizi bir içeriğin yalnızca hangi dil unsurları yoluyla ifade edildiğini değil, aynı zamanda bu ifadenin insan yaşamındaki diğer alanlarla ilişkisini ortaya koymaktadır. Burada konuşur, muhatap ve elbette bağlamla ilişki ön plana çıkmaktadır. Bununla ilgili olarak Nordquist (2020) söylem analizinin yazılı metinleri yahut sözlü ifadeleri içine aldığını belirtmiş, dil bilgisi ve dil bilimi bakış açısının ötesinde ifadelerin iletişimi oluşturan konuşur ve muhatap gibi unsurlara odaklandığını söylemiştir (Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2020: 189). Söylemin iletişimsel oluşu söylem analizinde anlam mübadelesi kavramını doğurmuştur. Sözen'e (1999: 14) göre diyalog ve diyalogun ötesinde öznelarası ve metinlerarasılık, söylemin belirsizliğini ortaya çıkarmaktadır ve böylece söylem analizi, bir kişi ve toplum anlaşılabilmesi adına bize veriler sunmaktadır.

van Dijk, Wodak ve Fairclough gibi araştırmacılar eleştirel söylem analizi yöntemini ortaya koymuşlardır. Eleştirel söylem analizi, söylem ve toplumsal yapılar ve olaylar arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Burada siyasi güç ve toplumun dönüşümü kavramları da ön plana çıkmaktadır. Fairclough ve Wodak (1997), söylem analizinin somut sosyal olaylarla ilişkili olduğunu ve sosyal değişim sürecinin bir parçası olan metnin dil bilimsel, semiyotik ve aynı söyleme ait unsurlarının belirlenmesi demek olduğunu ortaya koymuştur. Bir kişiye ait fikirler yahut toplumsal gruplara ait ideolojiler, ifade esnasında pek çok dilsel ipucu sayesinde anlaşılabilir. Bu çalışmada Tunyukuk Yazıtı; *karşıtlık, içerik açısından yüceltme, resmî yapılar, tanım düzeyi ve ayrıntı derecesi, eş/yakın anlamlılık, ironi, mantığa dayandırma, anlam özellikleri, söz dizimi, metin düzeyinde yapısal kurgu* başlıkları altında ele alınarak eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur.

İnceleme

Karşıtlık (Biz-Onlar)

Tunyukuk Yazıtı; İleriş, Kapgan ve Bilge Kağan devirlerinde devletin en üst kademelerinde ordu komutanlığı ve danışmanlık yapmış Bilge Tunyukuk'un, devletin bu süreçte yaşadıklarını hem yönetim hem de halk kesimine anlattığı bir metindir. Bu olaylar arasında çatışma yaşayan özneler iki açıdan ele alınabilir. Bunlardan ilki Köktürkler ve onlarla çatışan diğer topluluklar, ikincisi ise Tunyukuk ve Tunyukuk'un ihtilafa düştüğü kişiler. van Dijk (2020: 53-55) söylemde karşıtlık stratejisinin "biz" için olumlu, "onlar" içinse olumsuz yanları sunmaya dayandığını söylemiştir. Ona göre iç grubun olumlu ve söylem için işe yarar yanları ifade

edilirken olumsuz yanlarından bahsedilmeyebilir. Aynı şekilde dış grup olan karşı tarafın olumsuz yönleri vurgulanırken olumlu yanlarından bahsetmek ihmal edilebilir.

Karşıtlık aslına bakıldığında çatışan iki kutuptan birinin imajını¹ arttırmak diğerininkini ise düşürmekle ilişkilidir. Solak (2011: 9-10) karşıtlığın bir kutuplaştırma stratejisi olduğunu ve söylem içinde kimin ötekileştirilip kimin yüceltildiğinin bu anlamda önemini belirtmiştir. Kutuplaştırma için en çok uygulanan yöntemin karşı tarafı karakter düzeyinden stereotip düzeyine indirgemek olduğunu ifade etmiştir. Burada önemli olan nokta karşı tarafın imajını olabildiğince az göstermek hatta belki onu yok sayarak imajını sıfır derecesinde kabul ettirmektir.

Bilindiği üzere, Orhun Yazıtları içerisinde Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarında hem Türkçe hem de Çince yüzler bulunmaktadır. Bu durum düşman olan Çin'in varlığının tanındığını ve önemsendiğini göstermektedir. Tunyukuk Yazıtı yalnızca Türkçe yüzlere sahip olması, Çincenin yok sayılması açısından karşıtlık stratejisinin daha ilk aşamada uygulandığı bir metindir. Bunun dışında, metin Köktürk Kağanlığı ile savaşan millet ve boyların imajlarının düşürüldüğü dolayısıyla Köktürklerin imajının göreceli olarak arttırıldığı karşıtlık stratejisine ait parçalara sahiptir: *tenri yarlıkaduk üçün üküş tiyin korkmadımız süñüşdümüz tarduş şadra udi yañdımız* “Tanrı lütfettiği için (onlar) çok diye korkmadık ve savaştık. Tarduş şadına doğru izleyip dağıttık.” (T 40-41), *altun yışığ aşa keltimiz irtiş ögüzüg keçe keltimiz kelmiş alp tidi tuymadı teñri umay ıduk yir sub basa birti erinç* “Altun (Altay) Dağlarını aşarak geldik; İrtiş Irmağı'nı geçerek geldik. (Düşman, buralardan) gelmiş olmaları zor dedi ve (geldiğimizi) fark etmedi. Hiç şüphe yok ki Tanrı, Umay, kutsal yer su (onları) bastı.” (T 37-38). Karşıtlık stratejisinin düşman devlet bağlamında kullanıldığı örneklerde imaj dengesinin bozulması dinî bir gerekçeyle desteklenmektedir. Tanrı'nın “biz”in tarafında ve “onlar” a düşman olduğu vurgusu karşıtlık şiddetini dramatik şekilde arttırmıştır.

Karşıtlık stratejisi Tunyukuk Yazıtı'nda aynı zamanda Tunyukuk ve onun anlaşmazlık yaşadığı kişiler bağlamında da uygulanmıştır. Bolçu Savaşı'ndan önce Kapgan Kağan vefat eden eşinin yas törenini yaptırmak için sefere katılmamış, Tunyukuk'a geniş bir inisiyatif vermekle beraber onun istihbarat toplayıp Altın Dağları'nda orduyu bekletmesini istemiştir. Güçlü bir istihbarat ağına sahip olduğu bilinen Tunyukuk, kağanın aynı zamanda Apa Tarkan'a söylediği “Tunyukuk'un asi olduğu ve onun saldırma isteğine karşı gelinmesi gerektiği” sözlerini öğrenmiştir. Bunun üzerine Kapgan'a meydan okuyarak orduyu yürütmüş, savaşmaktan

¹ İmaj kavramı ve imaj zedeleme ve besleme yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Işık, U. (2022). *Eski Uygur Türkçesinde Nezaket İfadeleri*, Çanakkale: Paradigma.

çekinen beylere rağmen savaşı kazanmıştır. Bu parçada karşıtlık stratejisi, Kapgan'ın Tunyukuk'a göre yanlış olan düşmanı bekleme fikrini ve beylerin düşmandan çekinme davranışını ayrıntılı şekilde ifade etmek şeklinde kurgulanmıştır:

ol sabıg eşidip kaganım ben ebgerü tüşeyin tidi katun yok bolmış erti anı yoglatayın tidi sü barıñ tidi altun yışda oluruñ tidi [...] üç küreg kişi kelti sabı bir kaganı sü taşıkdı on ok süsi kalışız taşıkdı tir yarış yazıda tirilelim timiş ol sabıg eşidip kagangaru ol sabıg it(t)ım kanta yan sabıg yana kelit(t)i oluruñ tiyin timiş yelme kargu edgüti urğıl basıtma timiş böğ(ü) kagan bañaru ança ay(u) idmiş apa tarkangaru içre sab idmiş bilge tuñukuk añıg ol öz ol sü yorılım tideçi unamañ ol sabıg eşidip sü yorıtım

“Kağanım, o sözleri dinledikten sonra, ben karargâha ineyim dedi; Katun (imparatoriçe) yok olmuştu- onun yas törenini yaptırayım, dedi. Askerler (siz) gidin, dedi; Altun (Altay) Dağlarında oturun, dedi [...] Üç kaçak kişi geldi, sözleri aynı: Kağanları orduyu çıkardı; On Ok ordusu eksiksiz sefere çıktı diyorlar; Yarış (Cungurya) Ovası'nda toplanalım demişler. Bu sözleri işitince haberi kağana ilettim. Han nezdinden de haberi getirdiler. Oturun, demiş; keşif kollarını ve gözetleme kulelerini iyi konuşlandırın, (üstünüze) baskın yaptırmayın, demiş. Böğü Kağan böyle söyleyip bana (haber) göndermiş. Apa Tarkan'a (ise) gizli haber göndermiş: Bilge Tunyukuk kötüdür, başına buyruktur. Orduyu yürütelim, diyecektir; kabul etmeyin. O sözleri işitince orduyu yürüttüm.” (T 30-36), *neke tezer biz üküş tiyin neke korkur biz az tiyin ne basınalım tegelim tidim tegdimiz yolıdımız ikinti kün örtçe kızıp kelti süñüşdümüz bizinte iki uçı sınañça artuk erti tenri yarlıkaduk üçün üküş tiyin korkmadımız süñüşdümüz tarduş şadra udı yañdımız kaganın tutdumuz yabgusın şadın anta ölürti eligçe er tutdumuz ol ok tün bodunun sayu it(t)ımız ol sabıg eşidip on ok begleri bodunı kop kelti yükünti* “Niye kaçıyoruz? Çoklar diye niye korkuyoruz? Az(ız) diye niçin yenilelim, saldıralım, dedim. Saldırdık ve baskın verdik. İkinci gün ateş gibi kızıp geldiler. Savaştık. Bizden, iki kanatları kadar fazla idiler. Tanrı lütfettiği için (onlar) çok diye korkmadık ve savaştık. Tarduş şadına doğru izleyip dağıttık. Kağanlarını tuttuk; yabgularını, şadlarını orada öldürüp elli kadar eri tuttuk ve hemen o gece halkını (geri kalanları) sayarak gönderdik. O haberi (böyle yaptığımızı) işiten On Ok beyleri ve halkı hep geldi ve baş eğdi.” (T 37-43).

Karşı tarafın yanlış kararlarının üzerinde durulduğu gibi aynı şekilde Tunyukuk'un doğru kararı da metinde epik şekilde vurgulanarak dile getirilmiştir. Karşı tarafın imajı, yanlış kararlarının ayrıntılı şekilde anlatılmasıyla düşürülürken “ben”in imajı doğru kararın vurgulanmasıyla arttırılmaktadır: *ben ança tir men ben bilge tuñukuk altun yışığ aşa keltimiz irtiş ögüzüg keçe keltimiz kelmiş alp tidi tuymadı teñri umay iduk yir sub basa birti erinç neke tezer biz üküş tiyin neke korkur biz az tiyin ne basınalım tegelim tidim tegdimiz yolıdımız* “Ben şöyle derim, ben Bilge Tunyukuk: Altun (Altay) Dağlarını aşarak geldik; İrtiş Irmağı'nı geçerek geldik. (Düşman, buralardan) gelmiş olmaları zor dedi ve (geldiğimizi) fark etmedi. Hiç şüphe yok ki

Tanrı, Umay, kutsal yer su (onları) bastı. Niye kaçıyoruz? Çoklar diye niye korkuyoruz? Az(ız) diye niçin yenilelim, saldıralım, dedim. Saldırdık ve baskın verdik.” (T 37-39).

İçerik Açısından Yüceltme

van Dijk (2020: 54) ideolojinin, söylemin her yerinde ortaya çıkabileceğini dolayısıyla ideolojik içeriğin söylemin anlamında en dolaysız biçimde ifade edildiğini belirtmiştir.² Söylem içerisinde kastedilen özne yahut kavramların yüceltilmesi de bu şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu içeriksel yüceltme tarzı morfolojik yahut sentaktik değil açıkça ortaya konan anlam dolayısıyladır. Özellikle Tunyukuk Yazıtı gibi siyasi ve millî özellik taşıyan metinlerde politik karakterlerin veya millî/manevi değerler açısından önemli kavramların yüceltildiği görülmektedir. Bu yüceltme stratejisi Tunyukuk Yazıtı’nda üç düzlemde ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Tunyukuk’un siyasi ve askerî açıdan fikir ayrılıklarına düştüğü kişilere ve tarihe karşı kendisi imajını yükseltmesidir. Yazıtın birçok parçasında karşımıza çıkan bu yöntem bazen Tunyukuk’un kendisine yüceltici bir unvan eklemesiyle bazen haklılığını ve övüncünü ortaya koyan ifadeler kullanmasıyla görülmektedir. *ben özüm tabgaç ilije kıluntım türk bodun tabgaçka körür erti [...]*yiti yüz kişig uduzugma ulugı şad erti aygıl tidi ayıgması ben ertim bilge tuñukuk [...] bilge tuñukuk boyla бага таркан бирле İlteriş kagan boluyın biriye tabgaçig öñre kıtañg yıryya oguzug üküş ök ölürti “Ben Çin ülkesinde doğdum. Türk milleti Çin’e tâbi idi [...] yedi yüz kişiyi sevk edenlerin (rütbece) en büyüğü şad idi. (Fikrini) söyle, dedi; söyleyeni ben idim, Bilge Tunyukuk [...] Bilge Tunyukuk Boyla Baga Tarkan ile İlteriş, kağan olduktan sonra güneyde Çinlileri, doğuda Kıtayları kuzeyde Oğuzları çok çok öldürdüler.” (T 1-7) örneğinde Tunyukuk, kendisi ve İlteriş’in milleti yönetmeye başlamasından önce Çin’e bağlı olan devletin sonrasında ikisi sayesinde bağımsızlığını kazandığını ve düşmanlarını hezimete uğrattığını söyleyerek içeriksel bir yüceltme stratejisi uygulamıştır. Kendisine atfettiği *bilge* ve *boyla бага таркан* unvanları da kendini yüceltme bağlamıyla örtüşmektedir. *türk bodun kı(linga)lı türk kagan olurgalı şantun balık(k)a taluy ögüzke tegmiş yok ermiş kaganıma ötünüp sületdim şantun balık(k)a taluy ögüzke tegürtüm* “Türk milleti yaratılalı, Türk kağanı tahta oturalı Şantung şehrine, okyanusa (Çin Denizi’ne) ve ırmağa (Sarırmak’a) ulaşmış olanı yokmuş. Kağanıma arz edip ordu gönderdim. Şantung şehirlerine, okyanusa ve ırmağa

² Dijk (2020) “övünç” kavram alanına giren ifadeleri “Anlam” başlığı altında değerlendirmiştir. Anlam geniş kapsamlı bir başlık olduğu için çalışmada bunun yalnız bir parçası ele alınarak başlık “İçerik Açısından Yüceltme” olarak belirlenmiştir.

ulaştırdım.” (T 18-19) örneğinde ise kendi askerî başarısını kendinden önceki kağanlarla kıyaslamakta ve ülkeyi genişletme açısından kendisiyle övünç duymaktadır.³

Yazıtta başvuru olan yüceltme stratejisi bundan başka millî çerçevede kendini göstermektedir. Köktürk Kağanlığı'nın çatıştığı toplumlara karşı millî bir övünç söz konusudur. Karşıtlıkla da ilişkilendirilebilecek bu anlayış millî zaferlerin ifadesi ile çatışma içindeki toplumlara karşı bir üstünlük aracı olarak kullanılmıştır. Elbette Tunyukuk'un görev dönemine denk gelen başarılarla ilgili övünme eylemi millî övünç ve kişisel övünçle birlikte ortaya konmuştur: *bilge tunukuk boyla бага таркан бирле iltiriş kagan boluyın biriye tabgaçığ öñre kıtañg yıryıya oguzug üküş ök ölürti* “Bilge Tunyukuk Boyla Baga Tarkan ile İltiriş, kağan olduktan sonra güneyde Çinlileri, doğuda Kıtayları, kuzeyde Oğuzları çok çok öldürdüler.” (T 6-7), *kırkızığ uka basdıımız (usı)n (?) süñügün açdıımız kanı süsi tirilmiş süñüşdüümüz sançdıımız kanın ölürtüümüz kaganka kırkız bodunu içikdi yükünti* “Kırgızları uykuda bastık; (uykuları)nı (?) mızrakla açtık. Hanları ve askerleri toplandı. Savaştık; mızrakladık; hanlarını öldürdük. Kırgız halkı kağana teslim oldu, baş eğdi.” (T 27-28).

Metinde yüceltme aynı zamanda alçakgönüllülük sergilemek suretiyle tanrısal varlıklara da yöneltilmiştir. İnançla ilgili toplumda kabul görececek olan bu tarz ifadeler, söyleme evrensel bir güç katmaktadır. Sözen (1999: 17) daha evrensel ve daha objektif söylemlerin olmadığını yalnızca daha güçlü söylemlerin bulunduğunu belirtmiş, evrensel söylem amacının evrensel bir güç isteğiyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Tunyukuk Yazıtı'ndaki *altun yışığ aşıa keltimiz irtiş ögüzüg keçe keltimiz kelmiş alp tidi tuymadı teñri umay ıduk yir sub basa birti erinç* “Altun (Altay) Dağlarını aşarak geldik; İrtiş Irmağı'nı geçerek geldik. (Düşman, buralardan) gelmiş olmaları zor dedi ve (geldiğimizi) fark etmedi. Hiç şüphe yok ki Tanrı, Umay, kutsal yer su (onları) bastı.” (T 37-38) örneğinde olduğu gibi tanrısallığın söylemi gerçekleştiren öznenin tarafında olduğu ifadesi hem evrensel bir güç isteğinin bir işaretidir hem de tanrısal varlık(lar)ı da onlara inanma ve onlarla olmayı seçme ifadesi yoluyla yüceltmektedir. Bu örnekte aynı zamanda kazanılan zafer tanrısal bir izinle ilişkilendirilmiş böylece başarıyı kazanan özne geri plana itilerek bu kutsal varlıklar yüceltilmiştir.

³ Aydın (2019: 132) da bu parçaya Tunyukuk'un kişisel övgüsüne vurgu yapmıştır.

Resmî Yapılar

Resmî üslubun, özellikle Tunyukuk metni gibi devlet işlerinin konu edinildiği bir bağlamda, saygı ifadesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu yapılar nezaket teorisi çalışmalarında genel itibarıyla sen/siz üslubu ve hiyerarşik yapılarla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. van Dijk (2020) de “Resmî Yapılar” başlığı altında *sen* ve *siz* kullanımlarından bahsetmiştir. Tunyukuk’un saygı gösterdiği ve göstermediği kişiler aslında onun devlet adamlarını algılama biçimini ortaya koymaktadır. Bu açıdan *ança ötüntüm kaganım ben özüm bilge tuhyukuk ötüntük ötünçümün eşidü birti* “Böylece arz ettim. Kağanım, ben Bilge Tunyukuk’un arz ettiği maruzatı işitti.” (T 14-15) ifadesinde Tunyukuk’un İlteriş Kağan’a hitabında hiyerarşi bildiren *ötün-*, *kaganım*, *eşidü bir-* yapılarını kullanması onun politik olarak İlteriş’e yakınlığı ile ilgilidir. İlteriş Kağan’ın metinde zaferleriyle yüceltildiği noktada Kapgan Kağan’ın yüceltilmediği ve onun sözlerinin nezaket nötr fiiller olan *ti-* ve *sab id-* fiilleriyle aktarıldığı, aynı zamanda Kapgan Kağan’a hitaben ifade edilen sözlerin de *sab id-* şeklinde ifade edildiği görülmektedir: *ol sabıg eşidip kaganım ben ebgerü tüşeyin tidi katun yok bolmuş erti anı yoglatayın tidi sü barıñ tidi* “Kağanım, o sözleri dinledikten sonra, ben karargâha ineyim dedi; -Katun (imparatoriçe) yok olmuştu- onun yas törenini yaptırayım, dedi. Askerler (siz) gidin, dedi.” (T 30-31), *bög(ü) kagan banaru ança ay(u) idmiş apa tarkangaru içre sab idmiş* “Böğü Kağan böyle söyleyip bana (haber) göndermiş. Apa Tarkan’a (ise) gizli haber göndermiş” (T 34), *ol sabıg eşidip kagangaru ol sabıg it(t)ım* “Bu sözleri işitince haberi kağana ilettim.” (T 33).⁴

Tanım Düzeyi ve Ayrıntı Derecesi

Konuşur için avantaj sağlayacak bilgilerin daha ayrıntılı şekilde, onun işine yaramayacak hatta söylemine zarar verecek olanların daha yüzeysel verildiği bu yöntem karşıtlıkla ilişkilidir. Bununla ilgili olarak van Dijk (2020: 55) “Tanım Düzeyi ve Ayrıntı Derecesi” başlığı altında “biz”in olumlu yanları hakkında daha belirgin ve detaylı, olumsuz yanları içinse belirsiz ve genel bir anlatım tercih edileceğini ifade etmiştir. Bu anlatımın aynı şekilde söz konusu *onların* olumsuz yanları olduğunda da ayrıntılı bir şekilde bürüneceğini belirtmiştir. Bir olayı veya bilgiyi ayrıntılı şekilde verme yöntemine aynı zamanda “biz”in başarısızlığının sebeplerini açıklamak ve belki başarısızlığın “biz”e ait olmadığını ortaya koymak için de başvurulabilir. Tunyukuk Yazıtı’nda “biz”in olumsuz yanlarının gerekçelendirilmesi, başarılarının net şekilde ortaya

⁴ Işık (2022: 305) -*U bir-* analitik yapısını öznenin gücüne vurguda bulunması dolayısıyla hiyerarşik bir ifade olarak ele almıştır. Eski Türkçede kullanılan asttan üste, üstten asta saygı yapıları ve nezaket nötr ifadeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Işık, U. (2022). Eski Uygur Türkçesinde Nezaket İfadeleri”, Çanakkale: Paradigma.

konulması ve geçmişte yapılan hatalara dikkat çekilerek halkı uyarmak için ayrıntı verilmesi yöntemine başvurulmuş, “onlar”ın olumsuz propagandasının önüne geçmek içinse ifadelerin ayrıntı derecesi düşük tutulmuştur.

Köktürklerin Kırgızları bozguna uğrattıkları savaşta, saldırı alanına intikal sırasında geç kalınmış ve Kapgan Kağan da bu duruma öfkelenmiştir. Tunyukuk, bu parçada kendi yönetimindeki ordunun intikal sürecini ayrıntılı bir şekilde anlatarak gecikmenin sebeplerini de dolaylı bir şekilde ifade etmiştir. Kögmen Yolu’nun kapalı olması ancak buna rağmen tek seçenek olduğu için tercih edilmesi, rotanın karlı olması ve karların sökülerek ilerlenmesi, Ak Termel Irmağı’nın aşılması, engebeli arazide tırmanarak ve yuvarlanarak yol alınması, engellerden dolanarak gidilmesi ve rehberin yolu şaşırması (T 23-26) aslında kağanı öfkeliendiren sebepler olarak sunulmuş ve bu sorunların Tunyukuk’tan kaynaklanmadığı okuyucuya sezdirilmiştir.

Başarıların net ve ayrıntılı şekilde anlatılması aslında “ben/biz” öznesinin propagandası ve yüceltilmesi anlamına gelmektedir. Metinde birçok parçada Köktürklerin zaferleri ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Bunlardan bir tanesi de ordudaki beylerin savaşmak istememesine rağmen Tunyukuk’un orduyu savaştırması ve zafer kazanmasıdır: *ben ança tir men ben bilge tunyukuk altun yışıg aşa keltimiz irtiş ögüzüg keçe keltimiz kelmiş alp tidi tuymadı tenri umay ıduk yir sub basa birti erinç neke tezer biz üküş tiyin neke korkur biz az tiyin ne basınalım tegelim tidim tegdimiz yoludumuz ikinti kün örtçe kızıp kelti süñüşdümüz bizinte iki uçı sınarça artuk erti tenri yarlıkaduk üçün üküş tiyin korkmadımız süñüşdümüz tarduş şadra udi yañdımız kaganın tutdumuz yabgusun şadın anta ölürti eligçe er tutdumuz ol ok tün bodunun sayu it(t)ımız ol sabıg eşidip on ok begleri bodunı kop kelti yükünti* “Ben şöyle derim, ben Bilge Tunyukuk: Altun (Altay) Dağlarını aşarak geldik; İrtiş Irmağı’nı geçerek geldik. (Düşman, buralardan) gelmiş olmaları zor dedi ve (geldiğimizi) fark etmedi. Hiç şüphe yok ki Tanrı, Umay, kutsal yer su (onları) bastı. Niye kaçıyoruz? Çoklar diye niye korkuyoruz? Az(ız) diye niçin yenilelim, saldıralım, dedim. Saldırdık ve baskın verdik. İkinci gün ateş gibi kızıp geldiler. Savaştık. Bizden, iki kanatları kadar fazla idiler. Tanrı lütfettiği için (onlar) çok diye korkmadık ve savaştık. Tarduş şadına doğru izleyip dağıttık. Kağanlarını tuttuk; yabgularını, şadlarını orada öldürüp elli kadar eri tuttuk ve hemen o gece halkını (geri kalanları) sayarak gönderdik. O haberi (böyle yaptığımızı) işiten On Ok beyleri ve halkı hep geldi ve baş eğdi.” (T 37-43). Başarıların vurgulanması amacıyla *ança ögleşmiş öñre türk kagangaru sülelim timiş anaru sülemeser kaç neñ erser ol bizni kaganı alp ermiş ayguçısı bilge ermiş kaç neñ erser ölüртеçi kök* “Şöyle fikirleşmişler: Doğudaki Türk kağanına doğru ordu yürütelim, demişler. Onlara

sefer yapmazsak ne zaman olursa olsun (eninde sonunda) onlar bizi **kağanları yiğit imiş, danışmanları bilge imiş**, ne zaman olursa olsun (bizi) öldürecekler.” (T 20-21) parçasında olduğu gibi cümlenin akışına ters dahi olsa bir ara söz, söylemin ayrıntı derecesini arttırmak amacıyla kullanılmıştır.

Tunyukuk, İleriş zamanını ve kendisinin devleti düzene koymadan önceki esaret dönemini konu edindiği parçada halkın Çin hakimiyetine girişini ayrıntılı şekilde anlatmış böylece aynı zamanda Türk milletine geçmişte yaptıklarını hatırlatarak gelecek için uyarı imasında bulunmuştur: *türk bodun tabgaçka körür erti türk bodun kanın bulmayın tabgaçda adrıltı, kanlantı. Kanın kodup tabgaçka yana içikdi teñri ança timiş erinç kan birtim kanıñın kodup içikdiñ içikdük üçün teñri ölütmüş erinç türk bodun ölti, alkıntı, yok boltı. Türk sir bodun yirinte bod kalmadı* “Türk milleti Çin’e tâbi idi. Türk milleti hânını bulmayınca Çin’den ayrıldı, han sahibi oldu. Hanını bırakınca yine Çin egemenliğine girdi. Tanrı şöyle dedi: Han verdim, hânını bırakıp egemenliğini yitirdin. Egemenlik gittiği için Tanrı (seni) öldürdü. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu. Muzaffer Türk milletinin topraklarında (hiç) boy kalmadı.” (T 1-4).

Değnilmesi gereken konunun “biz” öznesinin imajını zedeleyecek bir özellik taşıması durumunda ayrıntı derecesinin azaltılması söz konusudur. (*türk bodun yeme) bulganç (ol timiş) oguzı yeme tarkınç ol timiş* “Türk halkı yine kargaşa içindedir demiş. Oğuzları da darlık (sıkıntı) içindedir demiş.” (T 22) parçasında Tunyukuk, Türgiş kağanının Köktürk ülkesinin zaafiyetlerini anlattığı kısmı iki cümle ile olabildiğince kısa tutmuş görünmektedir. Bu, “onlar”ın “biz” hakkında yaptığı olumsuz propagandanın önüne geçmek için kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eş/Yakın Anlamlılık

Söylem kurgusu içinde tercih edilen sözcükler öznenin olay, durum ve diğer öznelere bakış açısını vermesi konusunda ipucu vermektedir. Bazen yakın anlamlara sahip olan yahut bağlamdan bağımsız olarak eş anlamlı kabul edilen sözcüklerden hangisinin söyleme dahil edileceği tamamen söylemi oluşturan kişinin amacına yahut benimsediği ideolojiye bağlıdır. van Dijk (2020: 57) “Eş Anlamlılık Yeniden Anlatım” başlığı altında tamamıyla eş anlamlı sözcüklerin olmadığını ve söylemin amacıyla ilişkili yeniden anlatımların tam olmasa da birbirine yakın anlama sahip olduğunu söylemiştir. Bu yakın anlamlar da, ona göre, anlatımı yeniden oluşturmaktadır. Solak’a (2011: 9) göre eleştirel söylem analizi yönteminde eş ve yakın anlamlı sözcükler arasından niçin belirli sözcüklerin seçildiği araştırılır. Ona göre sözcük seçimleri amaçsızca yapılmaz, öznenin dünya görüşü ve ait olduğu kültürü yansıtarak bağlam içinde diğer sözcüklerle yeni çağrışımlar yaratılır, onlara yeni anlamlar kazandırılır.

Eş ve yakın anlamlı sözcüklerin birlikte kullanımı da -tıpkı bunlardan kasten birisinin seçilmesi gibi- bağlam içindeki anlam nüanslarını ve farklı çağrışımları oluşturma işlevi görmektedir. Tunyukuk Yazıtı'nda eş/yakın anlamlı sözcüklerin bu yolla söylemin amacına hizmet ettiği görülmektedir. Bilge Tunyukuk, I. Köktürk Devleti'nin yıkılışını, Türk milletinin kağanını ve egemenliğini bırakmasına bağlayarak Türklerin mahvoluşunu vurgulamak için birbiriyle yakın anlamlı sözcükleri bir arada kullanır. Burada amaç, okuyucunun “yok olma” anlamının farklı frekanslarını algılamasını sağlamaktır: *içikdük için teŋri ölütmüş erinç türk bodun ölti, alkıntı, yok boltı* “Egemenlik gittiği için Tanrı (seni) öldürdü. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu.” (T 3).

Anlam nüanslarının bir arada verilmesinin yanında bunları sıralama biçimlerinin de okuyucuda oluşacak algıyı etkileyeceği düşünülebilir. *kanı süsi tirilmiş süüşdümüz sançdımız kanın ölürtümüz* “Hanları ve askerleri toplandı. Savaşık; mızrakladık; hanlarını öldürdük.” (T 28-29) parçasında Bilge Tunyukuk, Kırgızları yenilgiye uğrattıkları savaşın sonundaki “zafer” anlamının nüanslarını *sünüş-*, *sanç-*, *kanın ölür-* şeklinde nötr bir anlamdan “zafer”e ulaşan ve hakimiyetin Köktürk lehine arttığı bir sıralamayla ortaya koymuştur.

Bilindiği üzere Bilge Tunyukuk, metnin genelinde kendi başarılarını ve kendisinin Türk milleti için sağladığı büyük yararları vurgulama amacı taşımaktadır. *özüm karı boltum ulug boltum* (T 56) “Kendim ihtiyarladım ve yetiştim.” parçasında artan şiddette kendi pozitif imajını arttıran yakın anlamlı sözcükleri bir arada kullanması metnin geneline yayılmış bu anlayışla örtüşmektedir. Yaşlandığını ilk olarak fiziksel açıdan *karı bol-* fiiliyle karşılayan Tunyukuk, bu fiilin barındırdığı olumsuz anlamı, *ulug bol-* fiilinin olumlu çağrışımıyla tolere etmiş ve biyolojik yaşlanmayı “yücelik, tecrübe ve bilgelik” kavramlarıyla bağdaştırmıştır. Zira, bir sonraki cümlede kendi yetkinliğinden övgüyle bahsetmesi anlatımın “tecrübe, yeterlilik ve bilgelik” boyutuna taşındığını desteklemektedir: *neŋ yirdeki kaganlıg bodunka bintegi bar erser ne buŋı bar erteçi ermiş türk bilge kagan iline bititdim ben bilge tuŋukuk* “Herhangi bir yerdeki kağanlı millette benim gibisi var olsa (onların) ne sıkıntısı olurmuş. (Bu taşları) Türk Bilge Kağan devletinde (kağanlığı devrinde) yazdırdım. Ben Bilge Tunyukuk.” (T 56-58).

İroni

Solak (2011: 12) ironinin bir kavramı değersizleştirmek için kullanılabileceğini söylemiştir. İroni yahut alay, Işık'a göre (2022: 79) muhatabın küçümsenmesiyle ilişkilidir ve muhatabın küçümsenmesi aslında göreceli olarak konuşurun yüceltilmesi anlamına gelmektedir. Bilindiği üzere, alay düşman iki devlet arasında bir propaganda aracı olarak kullanılabilir. Karşıtlıkla ilişkili olan alay, “onlar”ın zihninde büyütülmemesi ve “biz”in kendine güvenini

arttırmasına yönelik bir davranıştır. Günümüzde de bir hibrit savaş unsuru olarak kullanılan bu yönteme Tunyukuk Yazıtı'nda iki yerde başvurulduğu gözlenmiştir: *toglada oguz kelti (süsi üç biñ) ermiş biz iki biñ ertimiz t(e)ñri yarlıkadı yañdımız ögüzke tüşdi yañduk yolta yeme ölti kök anta ötrü oguz kopun kelti* “Togla (Irmağı'ndan) Oğuzlar geldi. Tanrı lütfetti, bozguna uğrattık. Irmağa indiler. (Kendilerini) püskürttüğümüz yolda yine öldüler. Bunun üzerine Oğuzlar tamamıyla geldiler (teslim oldular).” (T 16). Bu ilk örnekte *kel-* sözcüğünün çok anlamlılığı bir alay malzemesi kullanılmıştır. Zira *kel-* sözcüğü metinde hem “saldırmak”, hem de “teslim olmak” (Ercilasun, 2016: 601) olarak anlamlandırılmaktadır. Bu parçada geçen ilk *kel-* sözcüğü Oğuzların, Köktürklerden kalabalık bir orduyla saldırdığını ifade için kullanılmış ancak Tanrı'nın da inayetiyle Köktürklerin kazandığı anlatılmıştır. Buna göre son cümlede kullanılan *oguz kopun kelti* ifadesinde geçen *kel-* fiili “teslim olmak” anlamında kullanılmıştır. Böylece ilk “saldırma” anlamından “teslim olma” anlamına geçiş aynı sözcükle sağlanmıştır. İlk kullanımı “saldırmak” olan eylemin hemen sonraki cümlede ikinci kullanımında da yine saldırma çağrışımı yapması ancak buna rağmen yenilgiyi ifade etmesi ironiyi ortaya çıkaran durumdur. Üstelik sondaki *kel-* “teslim olma” fiili *kopun* sözcüğüyle pekiştirilerek ikinci anlamın ilk “saldırma” anlamına göre ön plana çıkması sağlanmıştır, bu da ironinin etkisini arttıran bir unsur olmuştur.

kırkızg uka basdımız (usı)n (?) süñügün açdımız “Kırgızları uykuda bastık (uykularını) (?) mızrakla açtık.” (T 27-28) örneğinde ise uyandırma eylemi açısından ironi bulunmaktadır. Uykudan uyandırma eylemi alışılmış kullanımıyla seslenme veya dokunmayı çağrıştırmaktadır ancak burada uykularını mızrak ile açma eylemi hem bu çağrışımın aksine öldürme eylemine karşılık gelmekte hem de söz konusu ironi uyku *açma* ile mızrakla bir yeri *açma* arasında bir benzerlik kurularak güçlendirilmektedir. Burada düşmanın düştüğü durum ve uyandırma biçimi açısından düşmanın imajı zedelenmiş görünmektedir.

Mantığa Dayandırma

van Dijk (2020: 65) eleştirel söylem analizinde kullanılan yöntemlerden biri olarak mantığa dayandırmayı (uslamlama) öne sürmüştür. Ona göre mantığa dayandırma; söylemin temellendirilmesi, sunulan gerekçelerle mantığa oturtulması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yöntem söylemin ikna edici gücünü arttırmaktadır. Tunyukuk Yazıtı'nda mantığa dayandırma, geçmişte yaşanan olayların sebeplerinin açıklanmasında ve söylemin amacına uygun şekilde temellendirilmesinde kullanılmıştır. *kanın kodup tabgaçka yana içikdi teñri ança timiş erinç kan birtim kanıñın kodup içikdiñ içikdik için teñri ölütmüş erinç* “Hanını bırakınca yine Çin egemenliğine girdi. Tanrı şöyle dedi: Han verdim, hânını bırakıp egemenliğini yitirdin.

Egemenlik gittiği için Tanrı (seni) öldürdü.” (T 2-3), *iltiriş kagan kazganmasar udu ben özüm kazganmasar il yeme bodun yeme yok erteçi erti kazgantukın üçün udu özüm kazgantukum üçün il yeme il boltı bodun yeme bodun boltı özüm karı boltum ulug boltum neş yirdeki kaganlıg bodunka bintegi bar erser ne buñı bar erteçi ermiş* “İlteriş Kağan kazanmasaydı ve ben kazanmasaydım devlet de millet de yok olacaktı. O kazandığı için ve ben kazandığım için devlet de devlet oldu, millet de millet oldu. Ben yaşlandım ve kocadım. Herhangi bir yerdeki kağanlı millette benim gibisi var olsa (onların) ne sıkıntısı olurmuş.” (T 54-57), *teñri bilig birtük üçün özüm ök kagan kışdım* “Tanrı akıl verdiği için (onu) bizzat ben kağan yaptım.” (T 6). Buradaki son örnekte mantığa dayandırmanın aynı zamanda Tunyukuk’un kararının kutsal bir temele dayandırılmasında kullanıldığı görülmektedir. Bu hem Tanrı’ya karşı bir tevazu hem de halk nazarında kararın kutsallaştırılması anlamına gelmektedir.

Anlam Özellikleri

Söylem içerisinde bir kavramın veya anlamın ön plana çıkarılması için bazen dilin farklı imkânlarından da faydalanılabilmektedir. Söylemin amacına hizmet edecek bir olay veya durum sade ve basit şekilde ifade edilmek yerine bazen metinde komşu diğer sözlerden ad aktarması, mecaz, metafor, retorik soru kullanma gibi farklı yöntemlerle ifade bakımından ayrılmaktadır. Bu ayrı tutuş aslında doğal bir yolla vurguyu da ortaya çıkarmaktadır. Anlatımdaki bu zenginlik, söylemin ifadesinde bir çeşitlenme yarattığı kadar içeriğe de bu açıdan etki etmektedir. Tunyukuk da Türkçenin bu imkânlarına başvurmuş ve söylemin ilerlediği düzleme uygun bir şekilde anlatımı çeşitlendirmiştir. *bodun boguzı tok erti* “Milletin karnı tok idi.” (T 8) örneğinde *boguz* sözcüğü “karın” için kullanılmış böylece ad aktarmasına başvurulmuştur. İlteriş Kağan devletin başına geçtikten sonra devletin refahını bildirmek için başvurulan bu yöntem tok olmayı ve refahı vurgulama işlevi görmüştür.

Bir savı çürütüp muhatabı başka bir eyleme yönlendirmek için kurulan mantığı çözmek üzere retorik soru sorulabilir. Nitekim van Dijk (2020: 77) de aldığı örneklerde retorik sorunun söyleme etkisinden söz etmiştir. Tunyukuk; Bulçu Savaşı’nda Türgişler, On Oklar ve Çinlilerden oluşan kalabalık orduyla karşılaşan Köktürk ordusundaki beyleri savaşıma ikna etmek için retorik bir soru sorarak anlatımı güçlendirmektedir: *üküş tiyin neke korkur biz az tiyin ne basınalım tegelim tidim* “Çoklar diye niye korkuyoruz? Az(ız) diye niçin yenilelim, saldıralım, dedim.” (T 39).

Söylemin amacına uygun olacak bir biçimde vurgulanmak istenen kavram, olay veya fikirlerin okuyucunun zihninde tam olarak şekillenebilmesi için metaforlara başvurulabilir. Böylece van Dijk’in (2020: 88) de belirttiği üzere karmaşık kavramlar daha belirgin hâle getirilebilir.

Tunyukuk, anlatımında metaforları sıkla kullanmış görünmektedir. *kırkızig uka basdımız (usı)n (?) süñüğüñ açdıımız* “Kırgızları uykuda bastık (uykuları)nı (?) mızrakla açtık.” (T 27-28) örneğinde mızrağın deldiği nesne açısından bir metafor bulunmaktadır. Mızrak kesici ve delici olduğu için bir nesne parçalanıp açılabilir. Burada nesne durumunda olan, Kırgızlar ve onların uykuda olma durumlarıdır. *yuyka erkli toplugalı uçuz ermiş yinçge erklig üzgeli uçuz yuyka kalın bolsar topulguluk alp ermiş yinçge yogun bolsar üzgölük alp ermiş* “Yufka olanı delmek kolay derler; ince olanı (da) koparmak kolay. Yufka kalın olursa delmek zor, derler; ince (de) yoğun olursa koparmak zor, derler.” (T 13-14) parçasında az ve birleşmemiş düşman ince yufkadır, birleşmiş kalabalık düşman kalın yufkadır şeklinde iki ayrı metaforun olduğu görülmektedir.⁵ Tunyukuk bu sözleri Oğuzlar, Çinliler ve Kıtayların birleşmesi üzerine söylemiş ve durum vahametini ön plana çıkarmak istemiştir. Ercilasun’un *yagımız tegre uçuk teg erti biz es t(e)g ertimiz* “Düşmanlarımız çevrede yırtıcı kuşlar gibi idi; biz parçalanacak pay gibi idik.” (T 8) şeklinde okuyup anlamlandırdığı bu örneği Aydın (2019: 101) *yagımız tegre uçuk teg erti biz elbeg? ertimiz* şeklinde okuyarak “Düşmanlarımız etrafta tahıl kabuğu, saman gibi (mecazen, yoksul, sefalet içinde) idi, biz zengin (bolluk içinde) idik.” şeklinde okuyup anlamlandırmıştır. Metnin hemen devamında düşmanların Köktürklere saldırma planlarına geçilmiştir.⁶ Ercilasun’un okuyuşu ve anlamlandırışı metnin devamında düşmanların saldırma planlarına daha uygun görünmektedir. Ayrıca Ercilasun ve Akkoyunlu (2014: 644) *es* sözcüğünün DLT’deki “yırtıcı hayvanın avını parçalayarak aldığı pay” anlamını da vermiştir.

Bozok (2021: 50) *ol sabıg eşidip begler köp yanalım arıg ubutı yig tidi* “O sözü işitince beyler hep birden geri dönelim, temiz olmanın utancı (kirlenmekten, yenilmekten) yeğdir, dediler.” (T 36-37) örneğinde geçen *arıg* sözcüğünün “temiz, kirlenmemiş” anlamıyla mecaz olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Bu parçada mecaz kullanımının söylemin bakış açısına uygun olarak olumsuz yönde vurgulanmasına hizmet ettiği görülmektedir. Böyle bir mecaz kullanımı aslında ironi ile de ilişkilendirilebilir. Zira savaşmak istemeyen beylerin kullandığı bu söz Tunyukuk’un bakış açısıyla “korkaklık” demektir. Metnin bağlamı içerisinde, savaşın beylerin korkmasına rağmen ve Tunyukuk’un iradesi sayesinde kazanılmasının anlatıldığı bu bölümde,

⁵ Bu metafor aslında savaşın muhtemel bir senaryosunu çizmektedir. Aynı zamanda düşman ordularının birleşmesini ve bu durumda onları yenmenin güçlüğünü bir metaforla örnekleme ve açıklama açısından anlatımı etkili kılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ifade, van Dijk’in (2020) “Örnekler ve Açıklamalar” maddesiyle de ilişkilendirilebilir.

⁶ Söz konusu parçadan hemen sonra kullanılan ifadeler Köktürklerin etrafını çeviren düşmanları ve onların planlarını aktarmaktadır: *küreg sabı antag tokuz oguz bodun üze kagan olurtı tir tabgaçgaru kuni señünüg idmiş kutañgaru toñra semig idmiş sab ança idmiş azkuña türk yoriyur ermiş kaganı alp ermiş ayguçısı bilge ermiş ol iki kişi bar erser tabgaçig ölüртеçi tir men öñre kutañüg ölüртеçi tir men bini oguzug ölüртеçik tir men tabgaç biridin yan teg kıtan öñdin yan teg ben yurıdınta yan tegeyin türk sir bodun yirinte idi yorımazun usar idi yok kışalım* (T 9-11).

arig sözcüğü elbette mecazi olarak “temizlik”ten ziyade “korkarak kaçma” eylemiyle ilişkilendirilmektedir.

Söz Dizimi

Söylemin amaçladığı anlamın vurgulanması yahut içeriğe dahil olan bazı kavramların geri plana itilmesi amacıyla söz diziminin sunduğu olanaklardan sıklıkla faydalanılmaktadır. Nasıl ki sözcük seçimi anlamı etkiliyorsa seçilen sözcüklerin dizilimi ve cümle kurgusu hakkındaki tercihler de belli anlamların ön plana çıkarılıp belli anlamların gizlenmesini sağlayabilir. Solak’a (2011: 8) göre cümle kurgusunun basit-karmaşık, kısa-uzun, aktif-pasif oluşu; eylemlerin kiplik değerleri, varlıkların özne veya nesne olarak ele alınması gibi özellikler ön plana çıkarılan ve ihmal edilen kavramları belirlemektedir. van Dijk (2020: 64) de “Tümce Dizimi” başlığı altında, söz diziminde yapılacak değişikliklerle bazı sözcüklerin öneminin azaltılabileceğini söylemiştir. Buna göre olumlu olarak gösterilen kişi veya kavramın özne, olumsuz olarak gösterilenin nesne olması, olumlanan varlık ya da kavramın lehinedir. Gerçekten de özne, nesneye etki ettiği için özne bilinçaltında güçlü olmakla bağdaştırılmaktadır. Tunyukuk metninde Köktürk Devleti, İltiş Kağan ve Tunyukuk’un özne olarak baskınlıkla, düşmanların ise nesne olarak güçsüzlük ve mağlubiyetle ilişkilendirildiği birçok örnek bulunmaktadır: *bilge tunyukuk boyla бага таркан бирле İltiş kagan boluyın biriye tabgaçığ öñre kitanıg yırya oguzug üküş ök ölürti* “Bilge Tunyukuk Boyla Baga Tarkan ile İltiş, kağan olduktan sonra güneyde Çinlileri, doğuda Kıtayları, kuzeyde Oğuzları çok çok öldürdüler.” (T 6-7), *kırkızig uka basdımız (usi)n (?) süñügün açdımız* “Kırgızları uykuda bastık (uykuları)nı (?) mızrakla açtık.” (T 27-28), *türk bilge kagan türk sir bodunug oguz bodunug igidü olurur* “Türk Bilge Kağan, muzaffer Türk milletini ve Oğuz halkını besleyip oturmaktadır (şu anda hüküm sürmektedir).” (T 62), *sab ança idmiş azkına türk yorıyur ermiş kaganı alp ermiş ayguçısı bilge ermiş ol iki kişi bar erser tabgaçığ ölüртеçi tir men öñre kitanıg ölüртеçi tir men bini oguzug ölüртеçik tir men* “Şu sözleri iletmiş: Az sayıda Türk, ilerliyormuş. Kağanları yiğit imiş, danışmanları bilge imiş. O iki kişi var oldukça seni, Çin’i öldürecek diyorum; doğuda Kıtayları öldürecek diyorum; beni, Oğuz’u öldürecek diyorum.” (T 9-11). Özellikle son örnekte Dokuz Oğuz kağanının sözleri Köktürk baskınlığını ifade etmektedir. Köktürklerin özne pozisyonunda, Çin, Kıtay ve Oğuz milletlerinin nesne konumunda *ölürтеçik* çekimli fiiline bağlanması *onlar* ağzından Köktürklerin, kağanlarının ve Tunyukuk’un üstünlüğünü ifade etmesi açısından ilginç bir örnektir. Böyle bir söylem metnin bütününe yayılmış olan Köktürk, İltiş Kağan, Bilge Kağan ve Tunyukuk’un üstünlüğünü vurgulama amacıyla örtüşmektedir.

Tunyukuk metni, Tunyukuk'un yönetimde olduğu dönemleri ve bu dönemlerde Tunyukuk'un zaferlerini ve başarılarını anlatan bir metindir. Metnin konusu ve amacı bunun etrafında şekillenmiştir. Dolayısıyla Tunyukuk, tarihî gerçeklikleri anlatmaktadır. Cümle kurgusu da buna uygun olarak basittir. Hunutlu (2021: 56-57) Tunyukuk'un gerçekleri bir tarihçi titizliği ile, Bilge Kağan Yazıtı'ndaki fiilimsilerle birleştirilmiş kompleks cümle yapılarının aksine iç cümlelerin bulunduğu basit yapılarla ifade ettiğini söylemiştir. Böylece olaylara da nesnel yaklaşılabilmiştir.⁷ Metnin genelinde bir ögede sıralama bulunmuyorsa veya alıntı bir cümlenin uzun olması söz konusu değilse Tunyukuk, genel itibariyle basit ve kısa cümleler tercih etmiştir⁸: *on ok bodunı kalısız taşıkmiş tir tabgaç süsi bar ermiş* [tidi] “On-Ok halkı tümüyle sefere çıkmış.' diyorlar (içlerinde) Çin askerleri de var imiş. [dedi.]” (T 30), *katun yok bolmuş erti anı yoglatayın tidi sü barıñ tidi altun yışda oluruñ tidi sü başı İni İl Kagan Tarduş şad barzun tidi.*” (T 31), *az tiyin ne basınalım tegelim tidim* “Az(ız) diye niçin yenilelim, saldıralım, dedim.” (T 39) vb. van Dijk bir ikna stratejisi olarak olaydaki zaman, mekân, istatistiklerin ve olguların gerçek olarak verilmesi ile inandırıcılığının artırıldığını söylemektedir (Solak, 2011: 11). Tunyukuk söylenenleri doğrudan alıntılama yöntemiyle değiştirmeden vererek bu ikna stratejisini uygulamış görünmektedir. Ayrıca anlatılan olaylarda verilen mekânsal ve -orduların sayıları gibi- istatistiksel bilgiler de gerçeklik algısına destek olan unsurlardır: *(süsi üç bin) ermiş biz iki biñ ertimiz* “(Askerleri üç bin kişi) imiş. Biz iki bin idik.” (T 16), *ak termel keçe ogruklatdım at üze bintüre karıg sökdüm yok(k)aru at yete yadağın ıgaç tutunu agturtum öñreki er yogaru(u) aça ıdıp ı bar baş aşdımız yubulu intimiz* “Ak Termel (Irmağı'nı) geçerek dönemeçten aşırıttım. At üzerine bindirerek karı söktüm. Atları yedeğe alarak yukarı doğru, yaya olarak ve ağaçlara tutunarak çıkarttım. Öndeki erler geçip (yol) açınca (diğerlerini de) gönderip ağaçlı dağ başını aşdık. Yuvarlanarak indik.” (T 25-26) vb.

Solak'a (2011: 11) göre duygusal sahnelerde anlatımı yavaşlatmaya, savaş sahnelerinde ise tempolu, akıcı bir üslupla gücü vurgulamaya başvurulabilir. Tunyukuk'un savaş sahnelerinde ilgi çekici şekilde bir iki kelimelik kısa cümleler kurması savaş sahnelerinin tempolu ve dikkati toparlayıcı bir özellik kazanmasını sağlamıştır: *toglada oguz kelti (süsi üç bin) ermiş biz iki biñ*

⁷ Tarihî olayların nesnel bir bakış açısıyla verilmesi bazı durumlarda anlatıcı durumundaki Tunyukuk'un kendisinden bahsederken dahi üçüncü kişi anlatıcı rolüne bürünmesi şeklinde kendini göstermektedir: *bilge tunukuk boyla бага tarkan birle İltiriş kagan boluyın biriye tabgaçig öñre kitanıg yırıya oguzug üküş ök ölürti* “Bilge Tunyukuk Boyla Baga Tarkan ile İltiriş, kağan olduktan sonra güneyde Çinlileri, doğuda Kıtayları, kuzeyde Oğuzları çok çok öldürdüler.” (T 6-7). Burada Tunyukuk kendisini önce zikrederek sentaktik olarak ön plana çıkarırken aynı zamanda tarihî gerçeğin aktarımını cümleyi üçüncü kişi anlatıcı ile kurgulayarak yapmaktadır. Böylece anlatıcının kendisini “nesnel bir gerçeklikle” ön plana alması söz konusu olmuştur.

⁸ Tunyukuk'un tarihî gerçekleri birinci ağızdan ve görülen geçmiş zaman fiil çekimiyle anlatması, van Dijk'in (2020) “Kanıtsallık” ve “Kipler” başlıklarıyla da kesişmektedir.

ertimiz sünjüşdümüz tenri yarlıkadı yañdımız ögüzke tüşdi yañduk yolta yeme ölti kök anta ötrü oguz kopun kelti “Toğla (Irmağı’n)dan Oğuzlar geldi. Askerleri üç bin kişi) imiş.. biz iki bin idik. Savaşık. Tanrı lütfetti, bozguna uğrattık. Irmağa indiler. (Kendilerini) püskürttüğümüz yolda yine öldüler. Bunun üzerine Oğuzlar tamamıyla geldiler (teslim oldular).” (T 15-16), *kani süsi tirilmiş sünjüşdümüz sançdımız kanın ölürtümüz kaganka kırkız bodunu içikdi yükünti yantımız kögmen yışig ebirü keltimiz* “Hanları ve askerleri toplandı. Savaşık; mızrakladık; hanlarını öldürdük. Kırgız halkı kağana teslim oldu, baş eğdi. Geri döndük ve Kögmen (Tannu-Ola) Dağlarını dolanarak geldik.” (T 28), *ol sabıg eşidip sü yoritdim altun yışig yolsuzun aşdım(ız) irtiş ögüzüg keçigsizin keçdimiz tün katdımız bulçuka tañ öntürü tegdimiz tılıg kelürti* “O sözleri işitince orduyu yürüttüm. Altun (Altay) Dağlarını yol olmadan aşık. İrtiş Irmağı’nı geçit olmadan geçtik. Geceyi (gündüze) kattık; Bulçu’ya (Bolun-Toğoy’a) tan atarken ulaştık. Casusu getirdiler.” (T 35-36) vb.

Bağlam içinde özne belirtildikten sonra ardından gelen cümlede tekrar belirtilmeyebilir. Gizli özne kullanımı anlatımın akışı içinde hemen önceki cümlede öznenin belli olduğu durumlarda sıklıkla kullanılır. Ancak *yışig aşa keltimiz irtiş ögüzüg keçe keltimiz kelmişİ alp tidi tuymadı* “Altun (Altay) Dağlarını aşarak geldik; İrtiş Irmağı’nı geçerek geldik. (Düşman, buralardan) gelmiş olmaları zor dedi ve (geldiğimizi) fark etmedi.” (T 37-38) örneğinde olduğu gibi bir anda değiştirilen özne, gizli özne şekilde ifade edilirse bu noktada onun önemsizleştirilmesinden bahsedilebilir. Bu parçada düşman öznesinin kullanılması anlatımın açıklığı açısından gerekli görünmektedir. Burada yaratılan boşluğun özneyi vurgulamaktan kaçınmak anlamına geldiği söylenebilir.

Cümle kurgusu içerisinde bazı kavramları ön plana çıkarmanın bir başka yolu ise sözcük tekrarlarına başvurmaktır. Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde uygulanabilen ve söylemin amacıyla ilişkili olduğu öngörülebilecek olan bu yöntem aynı zamanda metne bir ritim ve ahenk katmaktadır. *anta ötrü kaganıma ötüntüm ança ötüntüm [...] ança ötüntüm kaganım ben özüm bilge tuñyukuk ötüntük ötüncümün eşidü birti* “Bunun üzerine kağanıma arzda bulundum. Şöyle arz ettim [...] Böylece arz ettim. Kağanım, ben Bilge Tunyukuk’un arz ettiği maruzatı işitti.” (T 12-15) parçasında Tunyukuk, *kaganıma ança ötündüm* şeklinde tek bir cümle kullanacağına iki ayrı *ötüntüm* yüklemine tercih etmiştir. Bu, hem kağanına ifade ettiği içeriği hem bu sözleri *kendisinin* söylediğini hem de söyleme işini saygıyla yaptığını vurgulamaktadır. Tunyukuk, kağanına savaş stratejisi önerisinde bulunduğu bu sözlerin sonunda tekrar *ança ötüntüm* ifadesini kullanarak bu sentaktik vurgunun artmasını sağlamıştır. Zira bu cümlenin hemen sonrasında geçen *kaganım ben özüm bilge tuñyukuk ötüntük*

ötünçümün eşidü birti “Kağanım, ben Bilge Tunyukuk’un arz ettiği maruzatı işitti.” (T 15) ifadesi de bu pekiştirmeli kurguyu tamamlamakta; içeriği, konuşuru ve eylemin saygı yoluyla ifade edildiğini ön plana çıkarmaktadır. Burada, parçanın başlangıcında *kaganıma ança ötüntüm* şeklinde verilmesi yeterli olacak yapının, (1) *kaganıma ötüntüm* (2) *ança ötüntüm* ve (3) *ança ötüntüm* şeklinde üç katlı bir pekiştirme şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

tabgaç kagan *yagımız erti on ok kaganı* *yagımız erti artuk kırgız küçlüg kagan yagımız boltı* “Çin kağanı düşmanımız idi. On Ok kağanı düşmanız idi. Üstüne üstlük bir de Kırgız Küçlüg Kağan düşmanımız oldu.” (T 19-20) parçasında ise sözcük tekrarı sözcüğün kendisini vurgulamaktan ziyade sözcükler arasında kalan özneleri vurgulamaktadır. Basitçe *tabgaç kagan on ok kagan yagımız erti* şeklinde ifade edilebilecek tek bir cümlede vurgu yüklemden uzakta kalması dolayısıyla görece *tabgaç kagan* öznesinde azalacaktı. Ancak *yagımız erti* ifadesinin iki kez kullanımı düşman konumundaki öznelerin ikisinin de tek tek söylenmesi yoluyla daha çok vurgulanmalarını sağlamış görünmektedir. Aynı şekilde *sabı anteg öndin kagangaru sü yorulum timiş yorımasar bizni kaganı alp ermiş ayguçısı bilge ermiş kaç neş erser bizni ölürteçi kök timiş türgiş kaganı taşıkmiş tidi on ok bodunı kalısız taşıkmiş tir* “Sözleri şöyle: Doğudaki kağana karşı ordu yürütelim, demiş. Yürümezsek bizi, kağanları yiğit imiş, danışmanları bilge imiş, ne zaman olursa olsun (eninde sonunda) bizi öldürecekler demiş ve Türgiş kağanı yola çıkmış, eksiksiz olarak On Ok halkı da çıkmış diyor (kaçak).” (T 29-30) parçasında *sabı anteg* yahut *timiş* sözlerinden biri tercih edilebilirdi. Ancak burada casusun sözü *ti-* fiiliyle üst üste dört kez vurgulanmıştır. Burada da tıpkı bir önceki örnekte olduğu gibi *te-* eyleminin kendisinden ziyade bu eyleme bağlı olan başka öge konumundaki nesnelere yani sözün içeriği vurgulanmıştır. Zira içerik birçok zorluğu ve düşmanın Köktürkleri zor durumda bırakacak planı ile ilgilidir. Tunyukuk içinde bulunulan zor durumu vurgulamak için böyle bir yöntem uygulamış olabilir. Aynı şekilde **iltiriş kagan** *kazganmasar udu ben özüm kazganmasar il yeme bodun yeme yok erteçi erti kazgantukın için udu özüm kazgantukum için il yeme il boltı bodun yeme bodun boltı* “. İltiriş Kağan kazanmasaydı ve ben kazanmasaydım devlet de millet de yok olacaktı. O kazandığı için ve ben kazandığım için devlet de devlet oldu, millet de millet oldu.” (T 54-56) parçasında da *kazganmasar* [...] *kazganmasar* tekrarlı yapısı bir yan cümle oluşturmakta ve aslında kendisine bağlı olan Tunyukuk ve İltiriş öznelerini ön plana çıkarmaktadır.⁹ Son üç örneğin ortak yanı bir cümle içindeki söz tekrarlarından ziyade cümlelerarası bağlantı kurmaya yarayan söz tekrarları şeklinde ortaya çıkmalarıdır. Dolayısıyla

⁹ Bu parçada ilginç şekilde *kazganmasar ... kazganmasar* pekiştirmeli yapısı ikiye katlanarak bu fiillerin zıddıyla da pekiştirilmiştir: *kazgantukın için* [...] *kazgantukum için*. Bu yöntemde de yine *kazgan-* fiilinden ziyade İltiriş ve Tunyukuk öznelerinin vurgulandığı söylenebilir.

önceki paragrafta verilen *ötün-* fiilinin aksine en azından bu üç örnekte, kendi anlamlarını değil bu cümlelerde bağlamla ilişkili diğer parçalar vurgulanmaktadır, denilebilir.

Metin içinde ön plana çıkarılmak ve yüceltilmek istenen kavram bazen de leksik birimlerle vurgulanmaktadır. Tunyukuk, metinde başarılarından bahsederken bazı yerlerde bu yönetime de başvurmuştur: *ben özüm kazganmasar* “ben kazanmasaydım” (T 55), *bilgesi çabışı ben ök ertim* “Bilgesi (akıl vericisi) ve komutanı elbette ben idim.” (T 7), *kaganım ben özüm bilge tuñyukuk* *ötüntük ötünçümün eşidü birti* “Kağanım, ben Bilge Tunyukuk’un arz ettiği maruzatı işitti.” (T 15), *ol sabıg eşidip begler köp yanahım arıg ubutı yig tidi ben ança tir men ben bilge tuñukuk* “O sözü işitince beyler hep birden geri dönelim, temiz olmanın utancı (kirlenmekten, yenilmekten) yeğdir, dediler. Ben şöyle derim, ben Bilge Tunyukuk” (T 36-37).

Söz diziminde birbirine eş parçaların birbirine bağlanması olarak bilinen koordinasyon (coordination) (Crystal, 2008: 115) yapıları içerisinde yer alan sıralama parçalarında öncelik sonralık ilişkisine göre bir vurgulama stratejisinden bahsetmek mümkündür. Sıralama kaç parçadan oluşursa oluşsun bir listedir ve listenin ilk ve son unsurları ön planda olacaktır. Tunyukuk Yazıtı’nda sıralamadaki ilk maddenin vurgulandığı görülmektedir. Zira *bilge tuñukuk boyla бага таркан бирле İltiriş boluyın biriye tabgaçig öñre kitanıg* “Bilge Tunyukuk Boyla Baga Tarkan ile İltiriş, kağan olduktan sonra güneyde Çinlileri, doğuda Kıtayları” (T 6-7) parçasında Tunyukuk, kendi ismini uzun unvanlarıyla birlikte, İltiriş’i ise yalnız ismiyle zikretmesi aslında görece kendisini vurgulama amacını göstermektedir. Bu amaç, sıralama konusunda kendisini önce, İltiriş Kağan’ı sonra zikretmesiyle de kendisini göstermiştir.¹⁰ Öncelik sonralık stratejisinde önce söylenenin vurgulu olması Tunyukuk’un düşmanları sıraladığı parçalarda da söz konusudur. Tunyukuk’un diğer düşmanları karışık olarak sıraladığı ancak Çin’i bu sıralamalarda başta tuttuğu görülmektedir: *bilge tuñukuk boyla бага таркан бирле İltiriş kagan boluyın biriye tabgaçig öñre kitanıg yırıya oguzug üküş ök ölürti* “Bilge Tunyukuk Boyla Baga Tarkan ile İltiriş, kağan olduktan sonra güneyde Çinlileri, doğuda Kıtayları, kuzeyde Oğuzları çok çok öldürdüler.” (T 6-7), *ötüken yirig konmuş teyin eşidip biriyeki bodun kuryakı yırıyakı öñreki bodun kelti* “Ötüken topraklarına konmuşlar diye işitince güneydeki halk, batıdaki, kuzeydeki, doğudaki halk geldi.” (T 17). Burada önce güneydeki halk söylenip sonra diğer yönlerin sıralanmasını Aydın (2019: 111) söz dizimini daha edebî yapma amacına bağlamıştır ancak bu sentaktik bir vurgu amacıyla yapılmış olmalıdır. Köktürklerin bu

¹⁰ Ayrıca bu parçadan hemen önce metnin 5-6 satırlarında Tunyukuk’un kimi kağan yapacağına karar vermesi hadisesinde onun İltiriş’i kağan seçmiş olması gerekmektedir (Aydın 2019: 98). Dolayısıyla söz diziminde kendisini İltiriş’ten önce ifade ederek ön plana alan Tunyukuk, onu kendisinin kağan yaptığını da hatırlatarak yaptığı vurguyu temellendirmiş olmaktadır.

dönemdeki en büyük düşmanları Çinlilerdir. Kuzey Çin’de doğan ve hapiste bulunduğu Çin’den kaçarak İltiş’e katılan Tunyukuk’un (Taşağıl, 2022: 82) düşmanlar listesinde Çin’e en başta yer vermesi ve bu listeyi ifade ederken Çin’i vurgulaması beklenebilir. İfadede *kurıyaka yıriyaki* ve *öñreki* düşmanları tek bir *bodun* sözcüğüne bağlaması, Çin içinse ayrı bir *biriyeki bodun* isim grubu oluşturması ve tabii ki Çin’i düşman listesinde başa koyarak önce zikretmesi bu tarihî gerçeklikle ilişkili olmalıdır.

Metin Düzeyinde Yapısal Kurgu

Tunyukuk metni incelenirken metnin bağlamı ve olaylar dizisi açısından bazı anlatım yöntemleri dikkat çekmiştir. Okuyucunun merak duygusunu devam ettiren *keşfettirici üslup* bunlardan ilkidir. Tunyukuk, vermiş olduğu bilgileri bazı noktalarda eksik bırakmış ve o bilginin sonraki bir cümlede anlaşılmasını sağlayarak anlatımının ilk aşamada kendisini ele vermesinin önüne geçmiştir. Burada önemli olan nokta öncelikle eksik bırakılan ögenin, verildiği cümledeki anlamsal ve bağlamsal işlevidir. *toglada oguz kelti (süsi üç bin) ermiş biz iki biñ ertimiz süñüşdümüz tenri yarlıkadı yañdımız ögüzke tüşdi yañduk yolta yeme ölti kök anta ötrü oguz kopun kelti* “Toğla (Irmağı’n)dan Oğuzlar geldi. Askerleri üç bin kişi) imiş... Biz iki bin idik. Savaşık. Tanrı lütfetti, bozguna uğrattık. Irmağa indiler. (Kendilerini) püskürttüğümüz yolda yine öldüler. Bunun üzerine **Oğuzlar** tamamıyla geldiler (teslim oldular).” (T 15-16) parçasında Tunyukuk *ögüzge tüşti* cümlesinden önceki dört cümlede. fiilleri birinci çoğul kişi ile çekimlemiştir. Ancak *ögüzke tüşti* ve *yañduk yolta yeme ölti* cümlesinde öznenin verilmemesi akış içerisinde yeni bir konuya geçildiğini sezdirmekte ve merak uyandırmaktadır. Öznenin ilk aşamada iki cümlede kullanılmayıp bu son cümlede kullanılması onun göreceli olarak son cümlede vurgulanması anlamına gelmektedir. Oğuzların, burada konusu “tamamen Köktürlere baş eğmek” olan cümlede vurgulanması metnin oluşturulma amacıyla da uyusmaktadır.

Metinde bir konu anlatılırken birdenbire bağlaç, zarf, zaman veya mekân bilgisi paylaşılmeden farklı bir konuya geçilerek olaylar dizisinde bir *bükülme* yaratıldığı görülmektedir. *içikdük için tenri ölütmüş erinç türk bodun ölti, alkıntı, yok boltı türk sir bodun yirinte bod kalmadı ıda taşda kalmışı kubranıp yiti yüz boltı* “Egemenlik gittiği için Tanrı (seni) öldürdü. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu. Muzaffer Türk milletinin topraklarında (hiç) boy kalmadı. Ormanlarda, dışarılarda kalmış olanları toplanıp yedi yüz (kişi) oldular.” (T 3-4) parçasındaki son cümlede bağlaçsız, zarfsız ve zaman-mekân bildirmeden farklı bir konuya geçildiği görülmektedir. Burada Türklerin mahvolduğu dönemden birdenbire dirilmeye başladığı döneme geçilmiştir. *iki ülügü atlıg erti bir ülügü yadag erti yiti yüz kişig uduzugma şad erti* “İki bölümü (üçte ikisi)

atlı idi, bir bölümü (üçte biri) yaya idi. Yedi yüz kişiyi sevk edenlerin (rütbece) en büyüğü şad idi.” (T 4-5) ifadesinde geçen şadın kim olduğu da ilk aşamada açıkça verilmemiştir. Bu, birkaç cümle sonra yine ani bir bükülme ile Tunyukuk’un kimi kağan seçeceği meselesi anlatıldığında İltiş Kağan olarak belirginleşmektedir. Zira Aydın (2019: 97) da bu parçada geçen şadın İltiş Kağan olduğu konusunda görüş birliği olduğundan bahsetmiştir. Bu tarz bükülme ve sonradan belirginleştirme yöntemleri metnin basit ve açık üsluba sahip olmasının yanında merak unsuru taşımasını sağlamıştır. Bu tarzdaki bağlaçsız ve zarfsız keskin bükülmeler doğrudan bir üsluba karşılık gelmekte ve anlatıcının özgüvenine işaret etmektedir. Bunun da tarihsel olayları anlatması göz önüne alındığında söylemin genel inandırıcılığına katkı sağladığı söylenebilir.

Metnin akışı içerisinde bükülme oluşturmak da elbette söylemin genel amacına hizmet etmektedir. *ol yirke ben bilge tunukuk tegürtük için sarıg altun ürün kümüş kız koduz egri tebi ağı bunşuz kelürti iltiş kagan bilgesin için alpin için tabgaçka yiti yigirmi sünüşdi kıtañka yiti sünüşdi oguzka biş sünüşdi* “Ben Bilge Tunyukuk o yerlere ulaştırdığım için sarı altın, beyaz gümüş, kız kadın, hörgüçlü deve ve ipekli kumaşları (Türkler) sıkıntı çekmeden getirdiler. İltiş Kağan bilgeliği sayesinde yiğitliği sayesinde Çinlilere karşı on yedi kez savaştı; Kıtaylara karşı yedi kez savaştı, Oğuzlara karşı beş kez savaştı.” (T 47-49) parçasında Tunyukuk, Bolçu Savaşı’ndan sonra Demirkapı’ya kadar süren batı seferini (Taşağıl, 2022: 130) anlatmakta ancak bir anda akışı bozarak İltiş’in geçmişteki başarılarını anlatmaya başlamaktadır. Burada hem öznenin hem de zamanın değiştiği görülmektedir. Söylemin asıl amacı siyasi ve askerî alanda Köktürklerin ve özellikle Bilge Tunyukuk’un başarılarının anlatılması iken akla Tunyukuk’un niçin kendi başarılarını sıralarken birden geri dönerek İltiş’in başarılarına geçtiği sorusu gelmektedir. Bu sorunun cevabı, İltiş’in başarıları sıralandıktan sonra kullanılan *anta ayguçı(sı) yeme ben ök ertim yagıçısı yeme ben ök ertim* “O zaman danışman(ı) da bizzat ben idim; komutanı da bizzat ben idim.” (T 49-50) sözünde saklıdır. Bükülmenin amacı da yine genel amaca hizmet etmektedir. O hâlde; Tunyukuk’un, İltiş Kağan’ın zaferleri ve başarılarında da kendi payının olduğunu ifade etmek için akışta *bükülme* yarattığı söylenebilir.

Metin düzeyinde kurgunun yapısal öğelerinden biri de metnin akışı içinde farklı noktalarda kullanılan ve metnin ana fikri ile ilişkili olan belli sözlerin tekrarlanmasıdır. Leitmotif olarak bilinen bu teknik, Tunyukuk tarafından da kullanılmıştır: *yorımasar bizni kaganı alp ermiş ayguçısı bilge ermiş kaç neş erser bizni ölüртеçi kök timiş* “Yürümezsek bizi, kağanları yiğit imiş, danışmanları bilge imiş, ne zaman olursa olsun (eninde sonunda) bizi öldürecekler demiş.”

(T 29-30). Bu ifadenin metnin 10, 21 ve 29. satırlarında da tekrarlanması Köktürk yönetiminin ve özellikle Tunyukuk'un olumlu şekilde vurgulanması anlamına gelmektedir. Bu tarz bir vurgu metnin omurgasını oluşturan parçalardan biri olarak bizi söylemin genel amacına götürmektedir.

Bilindiği üzere Tunyukuk, Kapgan Kağan ile Bolçu Savaşı esnasında çatışma yaşamıştır. Kapgan Kağan Apa Tarkan'a *bilge tuñukuk añıg ol öz ol sü yorılım tideçi unamañ* şeklinde emir vermiş, Tunyukuk da bu sözleri öğrenmiştir. Bunun üzerinde emrine karşı gelerek orduyu sevk etmiştir. Aydın (2019: 126) da Kapgan Kağan'ın Tunyukuk'a sarf ettiği sözlerden ve onu orduyu sevk etme konusunda zapt etmeye çalışmasından dolayı öfkelenişini belirtmiştir. Ayrıca tarihî bilgiler ışığında Tunyukuk'un Kapgan Dönemi'nde Bolçu Savaşı'nda emre karşı gelerek orduyu yürütmesi üzerine 701 yılında görevden uzaklaştırıldığı (Giraud 1999: 74, 95; akt, Ercilasun 2005: 132) da bilinmektedir. Dolayısıyla tekrar Bilge Kağan Dönemi'nde yönetimde görev alabilen Tunyukuk'un, kendi başarılarını anlatmasındaki ana sebeplerden birinin bu çatışma ve görevden uzaklaştırılma olayları olduğu düşünülebilir. Zira Ercilasun (2005: 132) da Tunyukuk'un, kendisini görevden azleden Kapgan Kağan'a sitem ettiğini düşünmektedir.

[a] *iltiriş kagan kazanmasar udu ben özüm kazanmasar il yeme bodun yeme yok erteçi erti kazgantukun için udu özüm kazgantukum için il yeme il boltı bodun yeme bodun boltı* “İlteriş Kağan kazanmasaydı ve ben kazanmasaydım devlet de millet de yok olacaktı. O kazandığı için ve ben kazandığım için devlet de devlet oldu, millet de millet oldu.” (T 54- 56)

[b] *türk bilge kagan iliñe bititdim ben bilge tuñukuk iltiriş kagan kazanmasar yok erti erser ben özüm bilge tuñukuk kazanmasar ben yok ertim erser kapgan kagan türk sir bodun yirinte bod yeme bodun yeme kişi yeme idi yok erteçi erti iltiriş kagan bilge tuñukuk kazgantuk için kapgan kagan türk sir bodun yorıduki bu* “(Bu taşları) Türk Bilge Kağan devletinde (kağanlığı devrinde) yazdırdım. Ben Bilge Tunyukuk. İlteriş Kağan kazanmasaydı, yok olsaydı (olmasaydı); ben Bilge Tunyukuk kazanmasaydım, ben yok olsaydım (olmasaydım) Kapgan Kağan ve muzaffer Türk milleti topraklarında boy da millet de insan da hiç kalmayacaktı. İlteriş Kağan ve Bilge Tunyukuk kazandığı için Kapgan Kağan ve muzaffer Türk milleti ilerlemiştir, (sebebi) budur.” (T 58-61)

Metnin akışı içerisinde art arda kullanılan yukarıdaki iki parça incelendiğinde aslında metnin [b] parçasındaki ilk cümle olan *türk bilge kagan iliñe bititdim* ile bitmesi beklenirdi. Zira bundan sonraki tüm cümleler, ilk bakışta, aslında bir tekrardan ibarettir. [a] parçasında Tunyukuk, kendi başarılarıyla İlteriş'in başarılarından bahsetmekte; Türk devleti ve milletini kendileri sayesinde ayakta kaldığını söylemektedir. [b] parçası neredeyse tamamen bir tekrardan ibarettir. Ancak burada [a]'dan farklı olarak varlığını İlteriş ve Tunyukuk'a borçlu olan Türk milleti ve devleti yanında Kapgan'ın da ilerleyişini bu iki isme borçlu olduğu belirtilmiştir. [b] parçasındaki ifade biçiminde dikkat çeken bir başka nokta ise muzaffer oluşun yalnızca Türk milleti ile ilişkilendirilmesidir. Tunyukuk cümle kurgusunda “muzaffer Kapgan Kagan ve (muzaffer) Türk milleti” dizilimini tercih edebilirdi ancak o “muzaffer” sözcüğünü

Kapgan Kağan'dan sonra ve Türk milletini nitелеmek üzere kullanmayı tercih etmiştir. Böylece Kapgan Kağan Dönemi'ndeki başarıların Kapgan'dan ziyade millete bağlandığı algısını oluşturmuştur. Bu durum, Bolçu Savaşı'nda Kapgan Kağan'ın sözlerine öfkelenmesi, onun emrine rağmen orduyu sevk etmesi ve görevden uzaklaştırılması ile ilişkilendirilebilir.

Sonuç

Tunyukuk metni, Tunyukuk'un yönetimde olduğu dönemleri ve bu dönemlerde Tunyukuk'un zaferlerini ve başarılarını anlatan bir metindir. Metnin konusu ve amacı bunun etrafında şekillenmiştir. Metinde karşıtlık unsuru, Tunyukuk'un anlaşmazlık yaşadığı devlet adamları ve savaşılan millet ve boylar olmak üzere iki boyutta ortaya çıkmaktadır. Bu karşıtlık “biz” ve “onlar” şeklindeki bir mantıkla ifade edilen sözlere dayanmakla birlikte metinde Çince yüzün olmaması söylemde pasif bir karşıtlık geliştirme yöntemine denk düşmektedir.

Metinde sözcük seçimlerinde eş/yakın anlamlı sözcüklerin birlikte kullanılması anlatılmak istenen durumun farklı görünümünü ve anlam nüanslarını ortaya koymuştur. *özüm karı boltum ulug boltum (T 56)* cümlesinde karı “yaşlı” sözcüğü fizyolojik bir yaşlanmayı ve güçsüzleşmeyi ifade ederken *ulug* hem “yaşça büyük” hem de “yüce” anlamlarına gelmektedir. *karı* sözcüğündeki olumsuz çağrışım bu sıralamada *ulug* ile telafi edilmiştir. KT D 34'te geçen *ulug irkin* gibi kullanımlarda görüldüğü üzere *ulug* sözcüğü bu dönemde yüksek mertebeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Kendisini *bilge* unvanı ile ifade eden Tunyukuk, *ulug* sözcüğünü de “büyüklük, olgunluk, bilgelik” çağrışımını sağlamak üzere kullanmış olmalıdır.

Söylemin amacına uygun olarak karşıtlık, tümce diziminde “biz”in özne, “onlar”ın ise nesne konumunda olduğu pek çok yapı vardır. Öznenin nesneye etki ederek gücünü göstermesi, Tunyukuk Yazıtı'nda Köktürklerin özne, düşmanların nesne olduğu cümle kurgusuyla kendisini göstermektedir.

İroni, özü gereği yöneltildiği varlığın değerini düşürmektedir. Metinde ironinin savaşılan topluluklara karşı bir propaganda aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. *kel-* sözcüğü art arda kullanılarak savaşın başlangıcında Oğuzların saldırması ve sonrasında Köktürklerin galibiyeti için çağrıştırdığı “saldırmak” ve “teslim olmak” anlamı arasındaki uyumsuzluk öne çıkarılmıştır.

Yazıtta cümle içinde tekrarlı sözcüklerin bazı durumlarda, ilginç bir şekilde, kendi anlamlarını vurgulamaktan ziyade kendilerine bağlı diğer sözcükleri vurgulamak amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. Tunyukuk'un cümle içerisinde düşmanları sıralama biçimi Çin'in ilk başta verilmesi noktasında ortaklaşmaktadır. Aynı zamanda Çin'de hapis hayatı yaşayan ve oradan

kurtularak İleriş'e katılan Tunyukuk, Çin'i vurgulamak için ayrı bir *biriyeki bodun* söz grubu kullanmıştır. Bu da düşmanlar sıralamasında Çin'i tutarlı şekilde ilk önce zikretmesiyle uyuşmaktadır.

Tunyukuk Yazıtı, metin düzeyinde ele alındığında keşfettirici üsluba sahiptir. Bu üsluba göre bazı bilgiler metnin akışı içerisinde ilk aşamada verilmez ve okuyucuya keşfettirilir. Böyle bir üslup keşfedilen kavramın da aslında okuyucunun zihninde vurgulanması işlevini görmektedir. Metnin kurgusunda vurgulanmak istenen kavramın bükülmeler ile pekiştirildiği görülmektedir. Tunyukuk kendi başarılarından söz ederken birden akışı bükülmeye uğratarak İleriş'in önceki zaferlerine değinmiş ve sonrasında bu zaferleri de kendi danışmanlığına ve komutanlığına bağlamış böylece kendini yüceltmeye okuyucunun da ilgisini toplayarak devam etmiştir. Kurgu içinde sürekli kullanılan ve leitmotif olarak bilinen ifadeler de söylemin ana amacına yönelik olarak kullanılmıştır.

Bilge Tunyukuk, Köktürklerin çatışmaya girdiği topluluklara karşı bir propaganda dilini benimsemiştir. Aynı zamanda metin, Tunyukuk'un görev aldığı dönemler boyunca Türk halkı için ne derece önemli bir rol oynadığı ile ilgili Tunyukuk'un kendi siyasi propagandasının yapıldığı bir özellik göstermektedir. van Dijk'in (2020) öne sürdüğü yöntemlerden yalnızca Tunyukuk'un metni yazma amacına hizmet edenlere yer verilmiştir. van Dijk'in kategorileri arasında yer alan "İmalar ve Varsayımlar", "Yadsıma İfadeleri", "Dolaylı Konuşma/Anlaşılmazlık" gibi başlıklar için herhangi bir örnek tespit edilememiştir. İmalar ve Varsayımlar kategorisi için herhangi bir örnek bulunmamasının sebebi, Tunyukuk'un geçmişteki olayları tarihe geçmesiyle ilişkilendirilebilir. "Yadsıma İfadeleri" ve "Dolaylı Konuşma/ Anlaşılmazlık" ise diyalog esnasında söylemin gücünü koruma adına başvurulan yöntemlerdir. Metinde konuşmaların diyalogdan ziyade monolog şeklinde verilmiş olması bu yöntemlere rastlanılmamasına sebep olmuştur. Tunyukuk'un beylerle diyolağa girdiği sahnede ikna edici bir yöntem olarak retorik soru tercih edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Tunyukuk'un metni kurgulayış biçimi ve kullandığı dilsel malzemelerin, eleştirel söylem analizinde kullanılan yöntemlerden çoğunun uygulanmasına izin verdiği anlaşılmaktadır. van Dijk'in ortaya koyduğu inceleme yöntemlerine ek olarak *bükülme*, *keşfettirici üslup* gibi kavramlar ortaya konularak metnin amacına uygun başka stratejiler de tespit edilmiştir. Bu durum, metni siyasi bir propaganda aracı olarak ve millî benlik algısını ortaya koyması açısından sağlam bir zemine oturtmaktadır

Kısaltmalar

DLT → Dîvânu Lugâti't-Türk

KT → Kül Tigin Yazıtı

T → Tunyukuk Yazıtı

Kaynakça

Aydın, E. (2019). *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*. İstanbul: Kronik.

Bozok, E. (2021). *Temizliğin Türkçesi*. İstanbul: Hiperyayın.

Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford: Blackwell Publishing.

Çelik, H., Ekşi, H. (2008). “Söylem Analizi”. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (27), 99-117.

[T] [KT] Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh.

Ercilasun, A. B. (2005). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara. Akçağ.

[DLT] Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Fairclough, N. ve Wodak R. (1997). “Critical Discourse Analysis”, *Discourse As Social Interaction, Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* içinde, (Ed. A. van Dijk), Sage Publications, Londra.

Foulcault, M. (1981). “The Order of Discourse”, *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*, Ed. Robert Young, Boston: Routledge.

Hunutlu, Ü. (2021). “Orhun Yazıtlarındaki İç Cümlelerin Mukayesesi”. *Gazi Türkiyat*, 29, 31-59.

Işık, U. (2022). *Eski Uygur Türkçesinde Nezaket İfadeleri*. Çanakkale: Paradigma.

Sallan Gül, S., Kahya Nizam, Ö. (2021). “Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, Ö181-Ö198.

Solak, Ö. (2011). “Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi”. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-14.

Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma.

Taşağıl, A. (2022). *Bilge Türk Tunyukuk*. İstanbul: Yeditepe.

van Dijk, A. T. (2020). *Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım*. “Söylem ve İdeoloji” içinde, (Haz. Barış Çoban, Zeynep Özarslan), İstanbul: Su Yayınları.

Extended Abstract

Researchers such as van Dijk, Wodak, and Fairclough have proposed a new approach in their studies of discourse analysis, introducing the method of critical discourse analysis. Critical discourse analysis is concerned with the relationship between discourse, social structures, and events, also focusing on the concepts of political power and social change. Although the Tunyukuk inscription has been previously subjected to language and content analysis, it is necessary to mention that the text has not been studied independently of the critical discourse analysis method and the political discourse dimension. In this study, the discourse elements that serve the purpose of the Tunyukuk text are categorized and the text is analyzed using the methods of van Dijk's critical discourse analysis in particular. Based on the lexical and semantic features in the text, some conclusions were drawn as to why these grammatical elements were used with regard to Tunyukuk's purpose of writing the text. The examples identified from Tunyukuk's text were examined in terms of *contradiction, content appreciation, level of definition and detail, synonymous/near-synonymous words, syntax, text-level structural organization, irony, logical argumentation, and features of meaning*.

It is worth noting that the concept of contradiction is used frequently in the text. This term appears in the text in two ways. The first is the use of contradiction between the Köktürks and other communities. Accordingly, "we" stands for the Köktürks, while "they" stands for China and some Turkic tribes. The absence of a Chinese section in the Tunyukuk inscription, unlike the Kül Tigin and Bilge Kağan inscriptions, can also be seen as a passive contradiction strategy.

The concept of dignification is used in the text in three ways. First, the proportion of sections in which Tunyukuk emphasizes his own successes over the people with whom he was in political conflict is quite high. Second, national praise can be mentioned. Here the victories of the Koektuerk against other communities and the abilities of the Köktürk administration are emphasized. Third, sections should be mentioned in which the victories are expressed in humility to God. This method glorifies both God and the concept of "us" because it includes the message that God is on the side of the narrator.

It is known that the ideas and events that are emphasized in the speech are explained in more detail, while all expressions against the speaker are presented superficially. In the Tunyukuk inscription, the achievements of the Koektuerks and Bilge Tunyukuk and their contributions to Turkish history are explained in detail. At the same time, the incident in which Tunyuk's army was stopped in its movement and angered the khan is justified by detailing the reasons. In

contrast, the reasons. The enemies' descriptions of the weaknesses of the Köktürks, on the other hand, are superficially presented. Moreover, in the category of using synonymous/near synonymous words, these types of words were used to emphasize concepts such as "us" and "our" and to convey the importance of the Köktürk state and its leaders. The textual structure and linguistic material used by Tunyukuk have enabled the application of many methods of critical discourse analysis. In addition to the research methods presented by van Dijk, other strategies consistent with the purpose of the text were identified, such as the use of twist and exploratory style. The twist method is used to keep the reader's attention constantly alert. The places where the speech is twisted parallel Tunyuk's intention of writing the text. Thanks to the twist method, the increased attention was focused on the main ideas to be conveyed. Another feature that increases the fluidity of the text is the exploratory style. Through this style, the desired information is expressed in a way that maintains curiosity by using ellipses and delaying the transmission of information. What is interesting here is that the newly discovered information is emphasized in terms of the principle of the text, which is based on opposition.

Tunyukuk inscription is a text in which irony is used to damage the image of "them" within the principle of opposition. This method, reflecting the psychological dimension of war, is still used today as a propaganda method, evaluated within the concept of hybrid warfare. The fact that irony is constructed with the help of polysemy of words is also linguistically valuable. The method of logical argumentation, which is known to increase the persuasiveness and persuasive power of a discourse, was used in the Tunyukuk inscription to explain the causes of past events. In addition, the attribution of victories to sacred powers can also be evaluated in the context of the oppositional strategy that permeated the entire text. The use of signifying features such as metonymy, metaphor, and rhetorical question in the text has allowed the thoughts and events to stand out and be distinguished from neighboring expressions in the text and to communicate them more clearly to the reader. Among these, the rhetorical question should be considered as a method Tunyukuk used to refute the opinions of the princes who disagreed during the war. Having used this method, Tunyukuk describes in detail how he puts forward his ideas that will lead to success.

It has been shown that each of the methods used in the text is consistent with the political purpose of the text. Throughout the text, Tunyukuk emphasizes the successes of the Köktürk State, which at the time was fighting on the slippery terrain of Central Asia, and, of course, his own persona as a political and military figure and his important place in Turkish history. The

variety of methods used in the text makes it an instrument of political propaganda and perception of national identity.